

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
(1930-1941)

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

‘Ελένη Μαλιγκούρα

ΕΙΚΟΝΑ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟΥ

Σχέδιο του Κλεόβουλου Κλώνη

για τὸν Ὑπηρέτη δύο κυρίων του Κάρλο Γκολντόνι, 1937 (λεπτομέρεια)

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
(1930-1941)

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Πρόεδρος ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΖΑΝΙΑΣ

Αντιπρόεδρος ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΔΗΣ

Γενικός Γραμματέας ΣΑΒΒΑΣ ΚΟΝΤΑΡΑΤΟΣ, Ταμίας ΜΙΧ. Α. ΤΙΒΕΡΙΟΣ

Μέλη ΕΛΙΣΑΒΕΤ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΚΥΡΤΑΤΑΣ

ΛΟΥΚΑΣ ΠΑΠΑΔΗΜΟΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Διευθυντής του Ιδρύματος ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

© Μορφωτικό "Ιδρυμα" Εθνικής Τραπέζης, 2013

ISBN 978-960-250-586-4

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

(1930-1941)

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΑΘΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΝΑΣΣΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

M. D. POWELL
RAPIDA-NEZI

CREDITO ITALIA
09080
BANCA ITALIANA

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

11 Πρόλογος

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΑΘΗΣ

15 'Εθνικό Θέατρο: ή δλοκλήρωση μιᾶς πορείας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗ

«Θέατρον ἐπίσημον, μόνιμον,

ἐπιχορηγούμενον ἀπὸ τὸ δημόσιον»:

31 ή πορεία πρὸς τὴν ἔδρυση τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου

ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

'Ερμηνευτικὲς προσεγγίσεις

79 στὸ ἀρχαῖο δρᾶμα (1932-1941)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΝΑΣΣΗ,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗ

83 Οἱ παραγωγὲς τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου (1932-1941)

279 Τὰ πρόσωπα

291 Μαρτυρίες

313 Χρονολόγιο

1934

Τὸ κτίριο τοῦ 'Εθνικοῦ Θεάτρου στὴν ὁδὸν Ἅγίου Κωνσταντίνου.
Μπροστά, πορτρέτο τῆς Μαρίνας Νέζερ σὲ διαφημιστικὴ ἀφίσα τῆς
ἐπιθεώρησης τοῦ Σπύρου Μεταξᾶ καὶ τοῦ Γρηγόρη Κωνσταντινίδη
Ντόπια τρέλλα, ποὺ παρουσίαζε τότε τὸ θέατρο Περοκέ

Φωτ. Τάσος Μελετόπουλος

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Γιὰ τὴν εὐγενικὴ παραχώρηση ὑλικοῦ εὐχαριστοῦμε θερμά: τὴν Ταινιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, τὸν πρόεδρο τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Νίκο Κούνδουρο καὶ τὴν ὑπεύθυνη Βιβλιοθήκης καὶ Ἀρχείου Κατερίνα Γεωργίου· τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, τὸν πρώην καλλιτεχνικὸ διευθυντὴ Γιάννη Χουβαρδά, τὸν καλλιτεχνικὸ διευθυντὴ Σωτήρη Χατζάκη καὶ τὸν ὑπεύθυνο Δραματολογίου, Βιβλιοθήκης καὶ Ἀρχείου Σάββα Κυριακίδη· τὸ Κέντρο Μελέτης καὶ τὴν Ἐρευνας Ἑλληνικοῦ Θεάτρου—Θεατρικοῦ Μουσείο, τὸν πρόεδρο Κώστα Γεωργιουσόπουλο, τὴν Ἀννα Μαυρολέων καὶ τὴν Ματίνα Φραγκάκη· τὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη—Μουσεῖο Ἀλεξάνδρου Σούτζου, τὴν διευθύντρια Μαρίνα Λαμπράκη—Πλάκα καὶ τὴν βιβλιοθηκονόμο Ελένη Μεντζαφού.

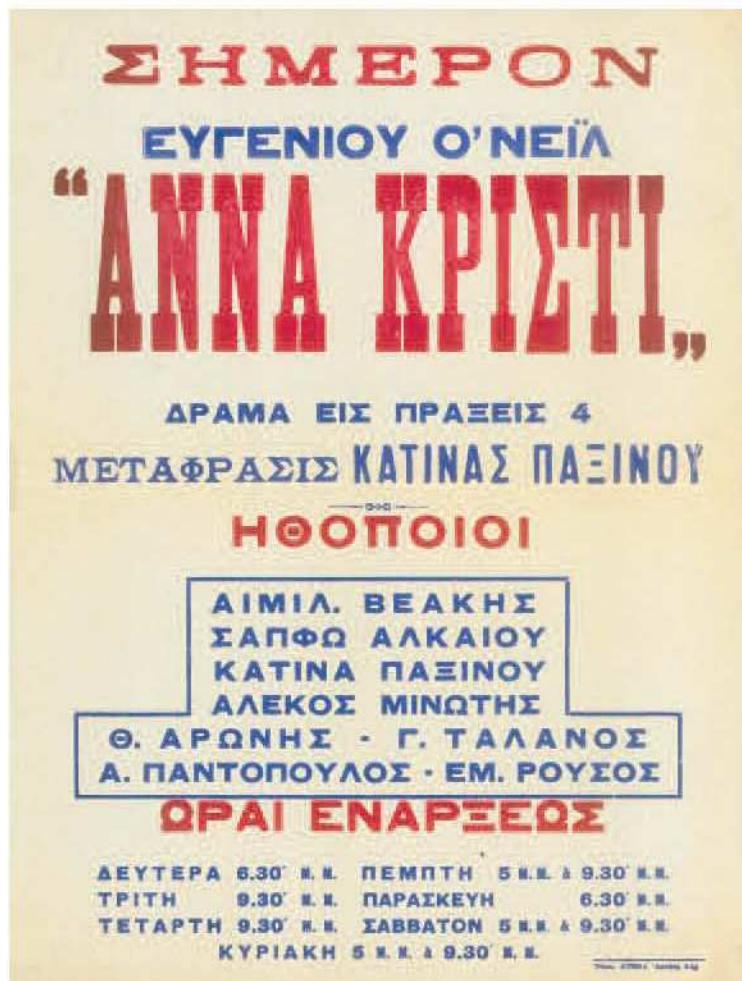
Τὴν ἔρευνα διευκόλυναν ἡ Ἀμαλία Παππὰ καὶ δ Γιώργος Χαρωνίτης ἀπὸ τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, δ Θεόδωρος Ἀδαμόπουλος ἀπὸ τὴν Ταινιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, ἡ Γιώτα Παυλίδου ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, δ Νίκος Π. Παΐσιος, ἡ Τιτίκα Νικηφοράκη καὶ ἡ Μαριλένα Λιακοπούλου. Τοὺς εὐχαριστοῦμε ἴδιαιτέρως.

Τὸ κείμενο τοῦ Δημήτρη Σπάθη, διμότιμου καθηγητῆ στὸ Τμῆμα Θεατρικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀναδημοσιεύεται μὲ τὴν ἀδεια τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἐκδοτικοῦ δργανισμοῦ Μαλλιάρης Παιδεία. Τὸ κείμενο τοῦ Κώστα Γεωργιουσόπουλου, ἐπίτιμου διδάκτορα τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, εἶναι γραμμένο γιὰ τὴν ἔκδοση αὐτῆς. Τοὺς εὐχαριστοῦμε δλους θερμά.

Γιὰ τὴν ἔκθυμη συμπαράσταση καὶ τὴ βοήθειά τους εὐχαριστοῦμε ξεχωριστὰ τὴ Σοφία Χριστοπούλου, τὸν Κωστή Λιόντη, τὴ Σοφία Ἀξεξιάδου, τὸν Μαρίνο Μερσινά, τὸν Ἀντώνη-Φοῖβο Νομικό, τὸν Στάθη Μορφωνιό, τὸν Μανώλη Παπασάββα, τὸν Γιάννη Κ. Μπαστιά, τὸν Λευτέρη Λαμπράκη, τὸν συνάδελφο Γιώργο Βαρτή, καθὼς καὶ τοὺς συναδέλφους Ἀργυρώ Ἀγγελοπούλου, Μαρία Ἀλεξίου, Μαρία Ἀργυροῦ, Χριστίνα Βάρδα, Βούλα Λιβάνη, Δημήτρη Μπαχάρα, Σοφία Μπόρα, Ματθίλδη Πυρλή, Κωνσταντίνο Φιολάκη, Κάτια Χανδρά καὶ Βασιλικὴ Χατζηγεωργίου. Ἀπὸ τὴν Graphicon εὐχαριστοῦμε τὴ Γιούλα Καλαμπόνα καὶ τὴ Γιώτα Ταστάνη.

Εὐχαριστίες ἀπὸ καρδιᾶς γιὰ τὴν πολύτιμη συμβολή τους σ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση δφεύλουμε στὴν Ἡρώ Κατσιώτη, τὸν Νίκο Κουτσουμπό καὶ τὴν Ἐλένη Μαλιγκούρα.

‘Ο δνά χείρας τόμος ἀφιερώνεται στὴ μνήμη τοῦ
Μάνου Χαριτάτου (1944–2012). Εἶναι ἀποτέλεσμα
τῆς συλλεκτικῆς δεινότητας, τῆς σοφίας καὶ τῆς
διορατικότητάς του, καθὼς καὶ τῆς ἀπλόχερης
προσφορᾶς τῶν ἀνθρώπων ποὺ τοῦ ἐμπιστεύτη-
καν τὰ ἀρχεῖα καὶ τὶς συλλογές τους. ‘Ο Μάνος,
μὲ τὴ γενναιοδωρία τῆς φυχῆς του, ἐνθάρρυνε καὶ
αὔτῃ τὴν προσπάθεια ἀπὸ τὴν ἀφετηρία της,
τὴν παρωνούθησε καὶ τὴ στήριξε σ’ ὅλα
τὰ στάδια τῆς προετοιμασίας της.

Διαφρημιστικές διφίσσες για την παραγωγή του Εθνικού Θεάτρου (40x30)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ ὑλικὸ ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ προέρχεται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὴ Συλλογὴ Τεκμηρίων Παραστατικῶν Τεχνῶν τοῦ ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Εἰδικὴ θεματικὴ ἐνότητα τοῦ Τμήματος Ἀρχείων, ἡ Συλλογὴ ὁργανώθηκε τὸ 1999 καὶ ἀπὸ τὸ 2002 στεγάζεται στὸ κτίριο τῆς ὁδοῦ Ἅγίου Ἀνδρέου 4. Τὸ 2011 οἱ ἔργασίες ταξινόμησης, ἀρχειακῆς περιγραφῆς καὶ καταλογογράφησης εἶχαν προχωρήσει σὲ ἴκανοποιητικὸ βαθμό· τὸ γεγονός αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν –τότε ἐπικείμενη– συμπλήρωση δέκα ἑτῶν συστηματικῆς λειτουργίας τῆς Συλλογῆς, γέννησε τὴ σκέψη γιὰ τὴν παρουσίαση μέρους τῶν ἀποκτημάτων τῆς.

Στὴν ἐπιλογὴ τοῦ θέματος ὁδηγηθῆκαμε ἀπὸ κάμποσες ἀφετηρίες, μὲ πρώτη καὶ κύρια τὸ ἵδιο τὸ ὑλικό. Ἀπὸ τὸ 2004 δις τὸ 2006 τὸ ΕΛΙΑ –στὸ πλαίσιο τοῦ ἐπιχειρησιακοῦ προγράμματος «Κοινωνία τῆς Πληροφορίας»– εἶχε ἀναλάβει νὰ περιγράψει ἀναλυτικὰ καὶ νὰ ψηφιοποιήσει ἓνα τμῆμα ἀπὸ τὶς συλλογές του. Στὸ ὑλικὸ αὐτὸ εἶχε ἐνταχθεῖ καὶ τὸ ἀρχεῖο τοῦ φωτογράφου Τάσου Μελετόπουλου (1908–1969), ποὺ ἀριθμεῖ 5.218 ἀρνητικὰ καὶ τυπώματα τῆς περιόδου 1927–1960. “Οταν ὀλοκληρώθηκε τὸ εὑρετήριο τοῦ συγκεκριμένου ἀρχείου, διαπιστώσαμε ὅτι στὴν πλειονότητα τῶν φωτογραφιῶν (4.194) ἀποτυπώνονταν ἀθηναϊκὲς θεατρικὲς παραστάσεις τῶν ἑτῶν 1932–1955. Διαπιστώσαμε ἐπίσης ὅτι εἴχαμε μπροστά μας ἓνα πολὺ πλούσιο ὑλικό καὶ σὲ ἴκανὸ ποσοστὸ ἀδημοσίευτο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ φωτογραφίες ποὺ ἐντοπίσαμε δημοσιευμένες εἶχαν ἐλλιπή (συχνὰ καὶ ἀνακριβή) ὑπομνηματισμό.

Εεχωριστὴ ἐνότητα στὸ ἀρχεῖο τοῦ Τάσου Μελετόπουλου ἀποτελοῦν τὰ τεκμήρια ἀπὸ παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου: 1.160 λήψεις ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς συνεργασίας τοῦ φωτογράφου μὲ τὴν κρατικὴ σκηνὴ (1932–1940). Μὲ τὸ δεδομένο αὐτό, τὸ κρατικὸ θέατρο πρόβαλε ὡς δελεαστικὴ ὑπόθεση ἐργασίας. Ἡ ἴδεα ἐνισχύθηκε ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, γιὰ τὸ ἵδιο θέμα, ἴκανὸ σῶμα πληροφοριακοῦ καὶ εἰκονογραφικοῦ ὑλικοῦ παρέχουν ἄλλες ἀρχειακὲς μονάδες καὶ ἐνότητες τῆς Συλλογῆς Τεκμηρίων Παραστατικῶν Τεχνῶν, ὅπως τὰ θεατρικὰ λευκώματα καὶ τὰ πορτρέτα τοῦ φωτογράφου Λέοντα Φραντζῆ, τὰ ἀρχεῖα Θεόδωρου Ν. Συναδινοῦ, Πέλου καὶ Ἀλέκας Κατσέλη, Κατίνας Παξινοῦ καὶ Ἀλέξη Μινωτῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ συλλογὴ θεατρικῶν προγραμμάτων, στὴν διοία φυλάσσεται πλήρης σειρὰ τῶν ἐντύπων τῆς κρατικῆς σκηνῆς. Πολύτιμες προσθήκες στάθηκαν τὰ τεκμήρια ποὺ συγκέντρωσε κι ἐπιμελήθηκε ἡ Ἀντιγόνη Μανασσῆ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Κατίνας Παξινοῦ καὶ Ἀλέξη Μινωτῆ τοῦ ΜΙΕΤ.

Κατίνα Παξινού
Ζωγραφικό πορτρέτο του Κλεοβούλου Κλώνη (74 x 53,5)
Φωτ. Μπόρις Κιρπάτην

‘Απὸ τὴν ἴστορία τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου, ποὺ συμπλήρωσε δύδόντα χρόνια σκηνικῆς δραστηριότητας (1932–2012), προκρίναμε νὰ παρουσιάσουμε τὰ ἔτη ἀπὸ τὴν Ἰδρυση τοῦ ὄργανισμοῦ (1930) μέχρι τὴν ἀνακοπὴ τῆς καλλιτεχνικῆς πορείας του, ἐξαιτίας τῆς γερμανικῆς κατοχῆς (1941). Ἡ μεσοπολεμικὴ ἐποχὴ τῆς κρατικῆς σκηνῆς εἶναι, δυστυχῶς, πολὺ λίγο γνωστὴ στὸ εὑρὺ κοινὸ ἀλλὰ καὶ στοὺς εἰδικούς: ἡ διαθέσιψη στὶς ἑλληνικὲς θεατρικὲς σπουδὲς βιβλιογραφία εἴτε ἀναφέρεται ἀκροθιγῶς στὸ ζήτημα εἴτε ἐγκύπτει σὲ ἐπιμέρους παραμέτρους του.

Ἡ παρούσα ἔκδοση δὲν φιλοδοξεῖ, ἀσφαλῶς, ν’ ἀποτελέσει μιὰν ἔξαντλητικὴ μονογραφία γιὰ ἕνα θέμα ποὺ θὰ μποροῦσε, καὶ θὰ ἔπρεπε, νὰ γίνει ἀντικείμενο ἐνδελεχοῦς ἔρευνας. Φιλοδοξεῖ, ὥστόσο, νὰ θέσει ἐρωτήματα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θ’ ἀναδειχτοῦν γόνιμα: τί μπορεῖ νὰ συνεισφέρει, λόγου χάριν, τὸ ἔξι δρισμοῦ ὀποσπασματικὸ ἀρχειακὸ ὑλικό, μὲ τὰ χάσματα καὶ τὶς ἀντιφάσεις του, στὴ μελέτη τῆς τέχνης τοῦ θεάτρου, ποὺ –ὅπως ἔλεγε ὁ Μίνως Βολανάκης– εἶναι ἀπὸ τὴ φύση της τόσο ὄλοφάνερα, τόσο παράλογα ἐφήμερη;

Ἡ ἔργασία ποὺ κατατίθεται ἐδῶ εἶναι ἔργασία ἰχνηλασίας. Ἐπιχειρήσαμε νὰ μεταφέρουμε τὰ σωζόμενα χνάρια καὶ τὸν ἀπόγχο τῆς πορείας ἐνὸς ἐπίσημου καλλιτεχνικοῦ φορέα καὶ ν’ ἀναγνωρίσουμε, δοῦ αὐτὸν εἶναι ἐφικτό, τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα ποὺ τὴ σφράγισαν. Γιὰ τὶς ἐλπίδες ποὺ εἶχαν ἐναποθέσει στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο οἱ καλλιτέχνες τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς τοῦ Μεσοπολέμου, ἀς κρατήσουμε ἐδῶ, ἐνδεικτικά, τὰ λόγια τοῦ νεαροῦ τότε ἡθοποιοῦ Τζαβαλᾶ Καρούσου: «νὰ γλυτώσουμε», γράφε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1930, «ἀπ’ τὸ φοβερὸ μαγγανοπήγαδο τῆς πρόχειρης καὶ ἀντικαλλιτεχνικῆς δουλειᾶς ποὺ μᾶς ἔχουν ζέψη οἱ βιωτικὲς συνθῆκες τοῦ Θεάτρου μας».

Κ.Σ.